

Dr. LJUBOMIR BABAN,
Ekonomski fakultet Osijek

KONKURENTNOST — BITAN UVJET USPJEHA NA JEDINSTVENOM EUROPSKOM TRŽIŠTU*

Republika Hrvatska preko 50% svoje vanjsko-trgovinske razmjene obavlja sa zemljama — članicama EEZ i EFTA.

S obzirom da je Hrvatska izrazila političku volju da u prvoj fazi bude pridružena članica EEZ i članica EFTA, te da je potpisan sporazum između EEZ i EFTA o stvaranju europskog ekonomskog prostora, slobodno tržište osamnaestorice razvijenih industrijskih zemalja je od posebnog interesa za gospodarstvo Republike Hrvatske.

Jedan od bitnih uvjeta integracijskog povezivanja Republike Hrvatske s EEZ, odnosno EFTA je konkurentnost.

Autor ovog rada obrađuje teorijski aspekt konkurentnosti i navodi najznačajnije činioce na tržištu EEZ koji determiniraju konkurentnost na jedinstvenom europskom tržištu. Gospodarski subjekti Republike Hrvatske moraju svoju konkurentnost mjeriti, analizirati i otklanjati retardirajuće činioce konkurentnosti, ako žele biti konkurentni na tom značajnom segmentu svjetskog tržišta.

*Rad predstavlja dio istraživačkih rezultata projekta "Jedinstveni europski prostor — ciljno tržište za poljoprivredno-prehrambene proizvode Republike Hrvatske kojeg financira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske u razdoblju 1991-1993. godine.

UDK 339.1(4)

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 19. 06. 1992.

1. UVOD

Konkurentnost, poduzetništvo, marketing koncepcija i slično su pojmovi imanentni tržišnoj privredi.

Tržište zapadno-europskih integracija je sve interesantnije za svijet. U tijeku su promjene u Europskoj ekonomskoj zajednici (EEZ) i između EEZ i Europskog udruženja slobodne trgovine (EFTA). Zajedničko europsko tržište transformira se u jedinstveno europsko tržište, a EEZ i EFTA stvaraju tzv. europski prostor (EEA — European Economic Area).

U 1990. od ukupnog izvoza Republike Hrvatske na EEZ otpada 46,3%, na EFTA 7,2% ili ukupno 53,5%, a od ukupnog uvoza 41,3%, odnosno 10,7% ili ukupno 52,0%. Prema tome, sa stajališta gospodarstva naše republike tržište EEZ i EFTA je od presudnog značenja.

Da bi tržišni subjekti uspjeli na tržištu zapadno-europskih integracija, a ovdje nas zanima samo jedinstveno europsko tržište (tržište EEZ), neophodno je, vjerojatno i najvažnije, da budu konkurentni.

U ovom radu analizirat ćemo najznačajnije elemente konkurentnosti na jedinstvenom europskom tržištu, koji mogu biti putokaz za ponašanje gospodarskih subjekata.

2. POJAM JEDINSTVENOG EUROPSKOG TRŽIŠTA

Europska ekonomska zajednica je zajednica *sui generis*. Ona nije ni federacija, ni konfederacija. U institucionalnom smislu riječi, tj. na osnovi Rimskog sporazuma, EEZ je ekonomska unija.

Njeno zajedničko tržište se od 1957. do danas postepeno izgrađivalo. Od 1993. transformirat će se u unutrašnje (jedinstveno) tržište.

"Unutrašnje tržište predstavlja područje bez unutrašnjih granica na kome je omogućen slobodan tijek roba, osoba, usluga i kapitala u skladu s odredbama ovog Ugovora (misli se na Rimski ugovor — Lj. B.)."

Prema tome, jedinstveno tržište EEZ je slobodno tržište za sve robe među njenim članicama.

1 Jedinstveni europski akt, Članak 8 A, stavak 1, Europa danas, 1/1988, str. 43.

Slobodno tržište EEZ uspostavljat će se:

1. uklanjanjem fizičkih prepreka,
2. uklanjanjem tehničkih prepreka,
3. uklanjanjem poreskih prepreka.²

Ciljostvarivanja unutrašnjeg tržišta je podsticanje poduzetništva, konkurencije i razmjene. Sva tri cilja uvjetovana su efikasnošću, kako nacionalne privrede tako i njenih gospodarskih subjekata.³

3. KRATKI TEORIJSKI OSVRT NA KONKURENTNOST

Konkurencija nije jednoznačan pojam jer izražava širi spektar tržišnih uvjeta i ponašanja gospodarskih subjekata.⁴

Pojednostavljeno rečeno pod konkurencijom se podrazumijeva natjecanje gospodarskih subjekata na strani ponude i na strani potražnje na ograničenom tržištu s istim ili sličnim robama da bi se ostvario što veći tržišni udio u ponudi, odnosno potražnji roba.

Konkurentnost je sposobnost gospodarskih subjekata u natjecanju. Globalni indikator konkurentnosti je stopa udjela na tržištu, koja se izražava ovako:

$$SU_x = \frac{S_{px}}{S} \cdot 100 \text{ ili } SU_d = \frac{D_{kx}}{D} \cdot 100,$$

gdje je: SU_x = stopa udjela u ponudi, S_{px} = ponuda proizvođača x , S = ukupna ponuda, SU_d = stopa udjela u potražnji, D_{kx} = potražnja kupca x , D = ukupna potražnja.

Postoji više koncepcija indikatora komparativne cjenovne konkurentnosti na inozemnom tržištu, i to:

1. koncept tržišnog udjela,
2. uvozna konkurentnost,
3. izvozna konkurentnost,
4. potpuna konkurentnost,
5. konkurentnost u INTERLINK MODELU.⁵

$$TU_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sum_j X_{ij}},$$

gdje je: TU_{ij} = nominalni tržišni udio zemlje "i" u ukupnom uvozu zemlje "j", X_{ij} = izvoz zemlje "i" u zemlju "j".

² Bijela knjiga, Europa danas, 2/1988.

³ Vidi o tome: 1. Jedinstveni europski akt, Članak 130 F, Europa danas, 1/1988, str. 47; 2. Bijela knjiga, točka 157, Europa danas, 2/1988, str. 190.

⁴ Vidi o tome detaljnije: Baban, Lj.: Tržište, 2. dop. i izm. izd., Školska knjiga, Zagreb, 199, str. 91

⁵ Grgić, M.: Komparativne prednosti, svjetske cijene i izvozna konkurentnost, Ekonomski pregled, 10-11-12/1990, str. 355-379.

Indikator konkurentnosti je rezultanta mnogih komponenata, o kojima će biti riječi kasnije.

Konkurentnost se može analizirati sa stajališta:

- a) nacionalne privrede,
- b) gospodarskog subjekta.

Sa stajališta nacionalne privrede iskristaliziralo se više teorija o komparativnoj prednosti neke zemlje u odnosu razmjene s drugom zemljom, kao npr. teorija apsolutnih prednosti A. Smihta, teorija komparativnih prednosti D. Ricarda, Heckscher - Olinova teorija proporcije faktora itd.⁶

Činioci konkurentnosti nacionalne privrede možemo podijeliti na:

1. tradicionalne,
2. suvremene.

Tradicionalni činioci konkurentnosti nacionalne privrede su rad, zemljište, prirodni izvori (rude, voda, plin), kapital, infrastruktura itd.

Suvremeni činioci konkurentnosti nacionalne privrede prema M.E. Porteru⁷ su: uvjeti čimbenika, uvjeti potražnje, prateća industrija, čvrsta strategija, struktura i rivalitet.

Međutim, činioci konkurentnosti nacionalne privrede nisu time iscrpljeni. Nema sumnje da su i ovo relevantni činioci:

1. tip tržišta:
  - a) zaštićeno tržište od trećih zemalja,
  - b) ograničeno unutarnje tržište (monopol, duopol) itd.
2. stupanj samodovoljnosti,
3. ekonomija obujma,
4. produktivnost,
5. stupanj tehničko-tehnološkog razvoja,
6. razina cijena itd.

Korisna je analiza o konkurentnosti nacionalne privrede. Međutim, nacionalna privreda kao cjelina, u tržišnim privredama, rijetko se pojavljuje kao subjekt razmjene. Zbog toga je važna spoznaja koji činioci determiniraju konkurentnost poduzeća. Sve činioci konkurentnosti poduzeća možemo klasificirati u dvije grupe:

1. egzogeni činioci
2. endogeni činioci:
  - a) objektivni (prirodni resursi, kapital, stupanj tehnologije, znanje, mjere ekonomske politike itd.),

⁶ Vidi o tome: Baban, Lj.: Međunarodna ekonomija, Ekonomski fakultet, Osijek, 1991, str. 27-71.

⁷ Porter, M.E.: The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York; cit. prema Privredni vjesnik, 2712/1991, str. 26.

b) subjektivni (veličina poduzeća, kvalifikacijska struktura zaposlenih, produktivnost, ekonomija obujma, inovacije, diverzifikacija proizvoda, cijena itd.).

Egzogeni činioци su vanjski činioци — činioци koji se manifestiraju na inozemnom tržištu. Na njihovo stanje ne može, ili u vrlo maloj mjeri, djelovati zemlja uvoznica ili zemlja izvoznica, odnosno njeni gospodarski subjekti.

Endogeni činioци su činioци koji djeluju unutar neke nacionalne privrede (objektivni), odnosno unutar njenih gospodarskih subjekata (subjektivni).

J. S. Bain⁸ navodi čak 19 činilaca konkurentnosti na inozemnom tržištu.

Činioци konkurentnosti mogu se klasificirati i ovako:

1. cjenovni činioци (cijena, rabat, superrabat, marža)
2. necjenovni činioци (marka, dizajn, pakiranje, ekonomska propaganda, način distribucije itd.).

Cjenovna konkurentnost imanentna je tzv. konkurentskom tipu tržišta (slobodna konkurencija), a necjenovna konkurentnost ograničenoj konkurenciji (duopol — duopson, oligopol — oligapson).

U daljnjem izlaganju analizirat ćemo najvažnije činioce konkurentnosti na unutrašnjem tržištu Europske ekonomske zajednice.

4. RELEVANTNI ČINIOCI KONKURENTNOSTI NA UNUTRAŠNJEM TRŽIŠTU EEZ

4.1. Uvodno razmatranje

Unutrašnje tržište EEZ nije bitno samo za članice EEZ nego i za treće zemlje. Treće zemlje, ili njihovi gospodarski subjekti, ako penetriraju ili žele penetrirati na tržište EEZ trebaju ocijeniti njeno tržište i svoju konkurentnost na tom tržištu.

Člancima 85 do 94 Rimskog ugovora regulirana su pravila o konkurenciji, navedeni su poslovi suprotni konkurenciji i nabrojani izuzeci od primjene propisa o konkurenciji.⁹

Relevantnost tržišta EEZ ocijenit ćemo sa stajališta:

1. stupnja otvorenosti, odnosno zatvorenosti

- prema trećim zemljama,
2. Stope samodovoljnosti,
  3. državnih subvencija,
  4. državnih nabavki,
  5. produktivnosti,
  6. stupnja koncentracije,
  7. cijena.

U nastavku slijedi kratka analiza tržišnih činilaca.

4.2. Stupanj otvorenosti, odnosno zatvorenosti prema trećim zemljama

Unutrašnje tržište EEZ među zemljama članicama je liberalizirano, a EEZ prema trećim zemljama vodi politiku relativno otvorenog tržišta, koja je izraz njenih unutrašnjih gospodarskih odnosa i izraz odnosa dogovorenih u okviru GATT.

U odnosu na treće zemlje, u koje spada i Republika Hrvatska, EEZ vodi diferenciranu gospodarsku politiku, i to:

1. prema članicama zone slobodne trgovine (EFTA),
2. prema pridruženim članicama,
3. prema zemljama u razvoju,
4. prema ostalim zemljama.

Prostor nam ne dopušta da analiziramo sve oblike odnosa.

EEZ prema trećim zemljama, u smislu zaštitne politike, vodi:

- a) carinsku politiku
- b) izvancarinsku politiku.

Međutim, prema zemljama u razvoju primjenjuje tzv. Opću šemu preferencijala.

Poslije Kennedy runde (1971.) prosječno carinsko opterećenje uvoza industrijskih zemalja prikazali smo u tablici 1.

Tablica 1.

PROSJEČNO CARINSKO OPTEREĆENJE UVOZA INDUSTRIJSKIH ZEMALJA

Zemlja - grupacije	Sirovine	Polu - proizvodi	Gotovi proizvodi	Prosječna razina
EEZ	0,6	6,2	8,7	6,0
SAD	3,8	8,3	8,1	7,1
Japan	5,5	9,3	12,0	9,7
V. Britanija	1,2	8,3	10,4	7,6

Izvor: Baban, Lj.: EEZ ciljno tržište Jugoslavije, ZIT - CEMA, Zagreb, 1990, str. 35.

⁸ Bain, J. S.: Barriers to New Competition, Harvard University Press, 1956; cit. prema: Karakaya, F. — Stahl, M.J.: Barriers to Entry and Market Entry Decisions in Consumer and Industrial Goods Markets, Journal of Marketing, Vol. 53, April, 1989, str. 81-82.

⁹ Vidi o tome detaljnije: Brkljač, B.: Pravo konkurencije Europske ekonomske zajednice, Europa 92, 5/1990, str. 39-61.

Nakon završetka 8. runde multilateralnih pregovora u okviru GATT prosječna razina carinskog opterećenja bit će niža.

Praksa pokazuje da se carinska zaštita u svijetu, pa i u EEZ smanjuje, a bescarinska zaštita povećava.

Najznačajniji instrumenti bescarinske zaštite, koje primjenjuje EEZ, su:

- kvote, kontigenti,
- plafoni,
- standardi,
- sanitarni propisi,
- antidempinški postupci.¹⁰

Tablica 3.

*POSTOTAK VRIJEDNOSTI UVOZA PO PROIZVODIMA I ZEMLJAMA
ZAŠTIĆEN BESCARINSKIM BARIJERAMA*

Stavka uvoza	Godina	Sve razvijene zemlje	u %			
			EEZ	Japan	Švicarska	SAD
	1966.	56	61	73	53	32
Hrana	1966-1986.	+36	+39	+26	+37	+42
Poljopriv. sirovine	1966.	4	3	0	4	14
	1966-1986.	+37	+24	+59	+51	+31
Gorivo	1966.	27	11	33	0	92
	1966-1986.	0	+26	-5	99	-92
Rude i metali	1966.	1	0	2	0	0
	1966-1986.	+28	+40	+29	+9	+16
Prerađevine	1966.	19	10	48	15	39
	1966-1986.	+39	+46	+2	+24	+32
Svi proizvodi	1966.	25	21	31	19	36
	1966-1986.	+23	+33	+12	+31	+9

Izvor. Laird, S. — Yeats, A.: Nontariff Barriers of Developed Countries, 1966-1986., Finance and Development, Vol. 26, No 1, March 1989.

Dakle, vidljivo je da su bescarinske mjere zaštite izazivale visoke za hranu, odnosno da su veće za finalne proizvode a niže za sirovine i reprodukcijski materijal.

4.3. Stopa samodovoljnosti

Stopa samodovoljnosti predstavlja odnos vlastite proizvodnje (ponude) u odnosu na potrošnju u zemlji. Ona može biti 100.

Ukoliko je veća od 100 zemlja može biti izvoznica odnosno proizvod, a ako je manja od 100 onda se, u pravilu, javlja kao uvoznica.

U tablici 4. prikazali smo stopu samodovoljnosti poljoprivrednih proizvoda u EEZ ("desetorica") od 1973. do 1990.

Zbog nemogućnosti da analiziramo pojedinačne instrumente bescarinske zaštite, u tablici 2. prikazali smo postotak uvoza pod udarom bescarinske zaštite.

Tablica 2.

*POSTOTAK UVOZA POD UDAROM BESCARINSKE
ZAŠTITE*

Grupacije	1986.		
	EEZ	JAPAN	SAD
Zemlje u razvoju	22	15	16
Industrijski razvijene zemlje	11	12	9

Izvor: Baban, Lj.: ibidem, str. 41.

Nisu sve grupe proizvoda podjednako pod bescarinskom zaštitom (tablica 3).

Tablica 4.

*STOPA SAMODOVOLJNOSTI POLJOPRIVREDNIH
PROIZVODA U EEZ^o OD 1973. DO 1990.*

Proizvodi	u %		
	1973.	1982.	1990.
Žitarice (ukupno)	90	105	127
Krumpir	101	101	100
Šećer	92	154	122
Vino	90	94	123
Meso (ukupno)	92	100	100
Teletina	85	102	103
Svinjetina	101	101	101
Janjetina i jaretina	61	72	89
Pileće meso	103	112	108
Mliječni proizvodi	108	118	113
Jaja	99	103	102
Duhan	-	48	63

Izvor: Adamović, Lj.: Jugoslavija i Europska ekonomska zajednica, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1988, str. 136.

¹⁰ Vidi o tome detaljnije: EEZ ciljno tržište Jugoslavije, ZIT-CEMA, Zagreb, 1990, str. 38-43.

Vidi se da u 1990. godini od 12 proizvoda samo 2 (janjetina i duhan) imaju stopu samodovoljnosti manju od 100. To znači da članice EEZ moraju i same voditi izvoznu strategiju hrane.

4.4. Državne subvencije

Svaka zemlja više ili manje subvencionira poljoprivrednu proizvodnju, zbog specifičnosti te

Tablica 5.

DRŽAVNE SUBVENCIJE POLJOPRIVREDE EEZ PUTEF FEOGA

	Jed. mjere 1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.
Izdaci za poljopriv.	mil ECU	10844	11918	11557	13056	16540	20464
Izdaci za poljop. u budžetu EEZ	%	75,5	73,2	65,0	65,2	66,5	72,8

Izvor: National Policies and Agricultural Trade, OECD, Paris 1987, str. 129; izvod iz tablice 2.

Izdaci za poljoprivredu u EEZ iz FEOGA¹¹ od 1979. do 1985. rasli su godišnje po stopi od 9,5%. Iz tablice 5. vidljivo je da izdaci za poljoprivredu u ukupnim budžetskim rashodima sudjeluju preko 60%, odnosno u pojedinim godinama i preko 70%.

Međutim, u 1989. izdaci za poljoprivredu (dio za garancije) u EEZ iznosili su 25872,9 mil ECU, 1990. godine 26453,5 mil ECU, 1991. godine 32353 mil ECU (aproksimativno), a za 1992. predviđaju se na 36878 mil ECU. U 1991. izdaci za poljoprivredu sudjelovali su sa 60% u ukupnim budžetskim rashodima EEZ.¹²

Državne subvencije su nužno zlo.¹³ Evo što o tome kaže "Bijela knjiga":

"Ove subvencije često ne samo da lažiraju konkurentsku igru, već, na dugi rok, potkopavaju napore za jačanje konkurentnosti cijele Europe."¹⁴

11 FEOGA je skraćenica po franc. nazivu Fonds Europeen d'orientation et Garantie Agricole, skraćenica ovog fonda je i EAGGF (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund).

12 XXV th General Report on the Activities of the European Communities 1991, Commission of the European Communities, Brussels-Luxembourg, 1992, str. 183; osim izdvajanja za garancije iz FEOGA se financira i tzv. usmjeravanje; u 1990. za tu namjenu izdvojeno je 1925 mil ECU.

13 "Komisija sada radi pregled državnih subvencija i objavit će u 1986. izvješće u kome će naznačiti svoja nova opredjeljenja za politiku u oblasti državnih subvencija." (Bijela knjiga, točka 159, Europa danas, 2/1988, str. 190.)

14 Bijela knjiga, točka 158, Europa danas, 2/1988, str. 190.

proizvodnje i primarnih potreba stanovništva koje se zadovoljavaju hranom.

U tablici 5 naveli smo podatke o državnom subvencioniranju poljoprivrede u EEZ.

Ovakav stav može biti rezultat opredjeljenja članica EEZ, ali je on rezultat i 8. runde multilateralnih pregovora u okviru GATT.

4.5. Državne nabavke

Državne nabavke u 1984. iznosile su oko 180 milijardi ECU (tadašnji tečaj 1 ECU=1,14 USD) ili 9 bruto internog proizvoda. Danas se procjenjuju na 650 milijardi ECU (1 ECU = 1,24 USD) ili oko 15% bruto proizvoda.

U EZ je samo 20 % javnih nabavki otvoreno za ponuđače iz trećih zemalja, što znači da su nacionalna poduzeća u EEZ u povoljnijem položaju.

Izvršna komisija EZ procjenjuje na oko 20 milijardi ECU godišnje, što je oko 50 % ukupnog budžeta EZ, cijenu rasipništva i nepostojanja konkurencije zbog zatvaranja javnih nabava i radova u zemljama EZ.

Intencija Bijele knjige jest da se s javne nabave raspisuje licitacija (tender), kako bi se povećala transparentnost tržišta i spriječio monopol velikih poduzeća.

4.6. Produktivnost

Produktivnost se može izraziti na više načina. U tablici 6. navedena je produktivnost u poljoprivredi za neke zapadnoeuropske zemlje kao broj ha na jednog poljoprivrednika.

Tablica 6.

PRODUKTIVNOST RADA U POLJOPRIVREDI ZA NEKE ZAPADNOEUROPSKE ZEMLJE 1981-1983.

Države	Veličina polj. gospodarstva (polj. zemlj. u ha)	Puna radna snaga na 100 ha	Ha na 1 punu rad. snagu	Zaposlenost u poljop. u %
V. Britanija	69,4	3,2	31,25	2,7
Francuska	27,1	5,6	17,86	8,7
Luksemburg	29,9	7,0	14,29	5,7
Danska	26,3	4,9	20,41	8,1
Irska	22,5	-	-	10,2
Nizozemska	16,1	10,0	10,0	4,1
SR Njemačka	15,8	6,6	15,50	6,0
Belgija	16,0	7,0	14,29	3,0
Italija	7,4	11,5	8,70	14,2
Austrija	10,2	10,1	9,90	12,5
DR Njemačka	47,49	12,7	7,87	9,50

Izvor: Ilijin, M.: Zaboravljena produktivnost, Poslovna politika, 2/1991, str. 44.

Najveća produktivnost rada u poljoprivredi je u V. Britaniji, a najniža u DR Njemačkoj. Iste godine (1981.) na jednog poljoprivrednog stanovnika u Hrvatskoj otpadalo je 4,8 ha poljoprivrednog zemljišta, a od ukupnog stanovništva na poljoprivredu je otpalo 15,2 % stanovnika.

Veća produktivnost ima utjecaj na niže troškove proizvodnje (troškovi rada, amortizacija itd.), odnosno na mogućnost sniženja prodajnih cijena i veću konkurentnost.

4.7. Stupanj koncentracije

Stupanj koncentracije i monopolska snaga izražavaju se na različite načine. Međutim, ovo nije predmet ovog rada.¹⁵

Fuzije poduzeća, u pravilu, povećavaju monopoloidnost tržišta, odnosno one su preduvjet stvaranja tzv. "velikog tržišta".

Prijedlog Njemačke je bio da EZ ima nadležnost za svaku fuziju u koju ulaze poduzeća s obujmom poslova od 5 milijardi ECU ili više, a V. Britanije 10 milijardi ECU.

Postignuta je suglasnost na razini Zajednice da prag na kojem počinje komunitarna nadležnost iznosi 2 milijarde ECU prometa fuzioniranih poduzeća (primjena je odgođena do 1. 1. 1993.). Prije realizacije "velikog tržišta" primjenjivat će se prag od 5 milijardi ECU. Iznosi pragova bit će indeksirani i automatski revidirani svake dvije godine.

¹⁵ Vidi o tome: Baban, Lj.: Tržište, 2. izmij. i dop. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1991.

4.8. Cijena

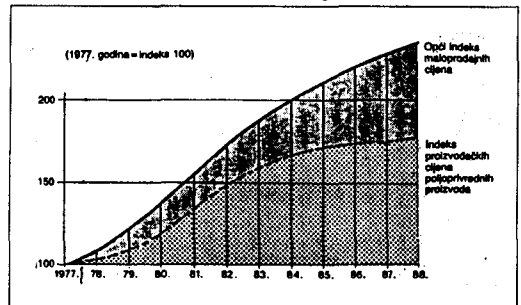
U europskoj ekonomskoj zajednici postoji diverzificirani sustav cijena poljoprivrednih proizvoda (indikativna cijena, interventna cijena, plafonirana cijena, orijentacijska cijena, ciljna cijena itd.)¹⁶

Najčešće se konkurentnost nacionalnog gospodarstva i pojedinačnog gospodarstva mjeri razinom cijena. Međutim, bez obzira na njen značaj, kao instrumenta primarne raspodjele, ona nije jedini pokazatelj konkurentnosti.

Cjenovna konkurencija, kako joj i samo ime kaže je konkurencija pomoću cijena. U konkurentskim odnosima s inozemstvom takva cijena naziva se dumping cijena. Konkurencija pomoću cijena moguća je na polipolnom i konkurentskom tržištu.

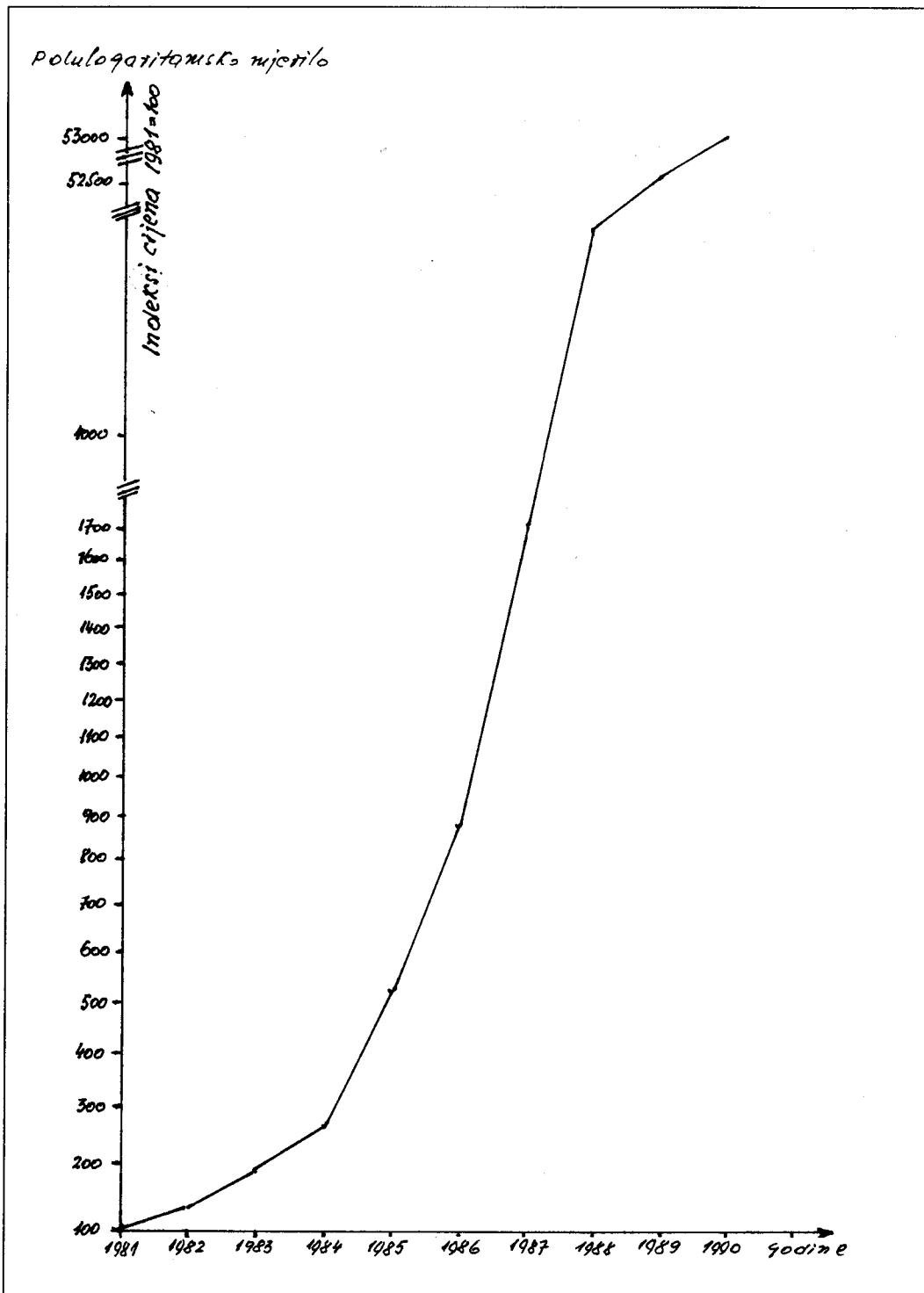
Na slici 1. prikazali smo razvoj maloprodajnih cijena i proizvođačkih cijena poljoprivrednih proizvoda od 1977. do 1988. godine.

Izvor: Eurostat, Luxembourg, 1990.

Sl. 1. Indeksi cijena poljoprivrednih proizvoda u Europskoj ekonomskoj zajednici

¹⁶ Vidi o tome: Stevović - Buha, J.: Europska ekonomska zajednica, "Svjetlost", Sarajevo 1989., str. 94.

Sl. 2. Indeksi proizvođačkih cijena poljoprivrednih proizvoda u Republici Hrvatskoj

Vidljivo je da se povećava jaz između jednih i drugih cijena na štetu proizvođačkih cijena poljoprivrednih proizvoda.

Indeks proizvođačkih cijena poljoprivrednih proizvoda od 1981. (nemamo podatke za 1977. dao baznu godinu) do 1990. u Hrvatskoj prikazali smo na slici 2.¹⁷

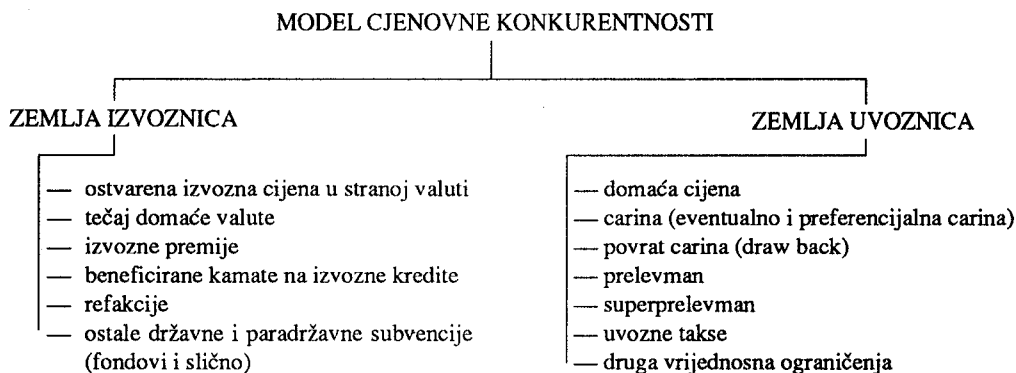
Dakle, krivulja indeksa proizvođačkih cijena poljoprivrednih proizvoda u Hrvatskoj ima izraziti oblik "S" krivulje, a u EEZ je u obliku blagog linearnog trenda.

Globalna cjenovna konkurentnost (K_c) poljoprivrednog gospodarstva Republike Hrvatske na tržištu EEZ može se izračunati pomoću obrasca:

$$K_c = \frac{\text{indeks domicilnih cijena}}{\text{indeks inodomicilnih cijena}} \cdot \frac{\text{indeks tečaja domaće valute}}{\text{indeks tečaja domaće valute}}$$

Ako je $K_c = 1$, onda je promjena dispariteta cijena jednaka promjeni tečaja domaće valute. Ako je $K_c < 1$, onda je promjena dispariteta cijena manjeg intenziteta od promjene tečaja domaće valute. Ako je $K_c > 1$, onda je promjena dispariteta cijena jačeg intenziteta od promjene tečaja domaće valute.

Za precizniju analizu cjenovne konkurentnosti jedne zemlje u odnosu na drugu zemlju ili grupu zemalja mogao bi se koristiti ovaj model (slika 3):

Sl. 3. Model cjenovne konkurentnosti

Kao što je vidljivo u navedenom modelu primjenjivali bi se instrumenti primarne raspodjele (cijena uvozno-izvozne robe, devizni tečaj, kamatne stope) i instrumenti sekundarne raspodjele (premije, refakcije, carine, povrat carina, prelevman, superprelevman, takse itd.) kao korektiv instrumenata primarne raspodjele. Razumljivo je da se prilikom obračuna mora znati koje su dodatne, a koje odbitne stavke.

U uvjetima ograničenog tržišta, kakvo je ono najčešće u praksi, valjanije je izračunavati cjenovnu konkurentnost pomoću navedenog modela, nego pomoću indeksa domicilnih i inodomicilnih cijena, te deviznog tečaja domaće valute.

5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE KONKURENTNOSTI NEKIH NAŠIH PONUDA NA TRŽIŠTU EEZ

Istakli smo da je neophodno analizirati konkurentnost sa stajališta gospodarskog poduzeća.

Za potrebe ovog rada opredijelili smo se za:

- a) poduzeća s područja Slavonije
- b) sljedeće proizvode
  - pšenica,
  - kukuruz,
  - feferon — ljuti,
  - krastavac (konzervirani),
  - kamilica, pulvis,
  - laneno predivo
- c) divizionu kalkulaciju,
- d) vrijeme ponude od 12. - 15. 6. 1992.

U tablici 7. prikazali smo bitne elemente kalkulacije izvozne ponude za navedene proizvode.

¹⁷ Statistički godišnjak Republike Hrvatske, Republički zavod za statistiku, Zagreb 1991, str. 141.

Tablica 7.

KALKULACIJA IZVOZNE PONUDE NA TRŽIŠTE EEZ

Izvojni proizvod	Poduzeće X			Poduzeće Y (X)			HRD/kg
	inodom.	domicil.	indeks	inodom.	domic.	indeks	
	cijena (neto)	cijena		cijena	cijena		
Pšenica	-	-	-	21,24	21,00	101,1	
Kukuruz	19,43	16,00	121,4	19,88	19,00	104,6	
Feferon ljuti (370 gr.)	90,00	85,00	105,8	-	-	-	
Krastavac (720 gr)	97,00	189,00	51,3	-	-	-	
Kamilica	352,98	350,00	100,8	-	-	-	
Laneno predivo	255,69	251,00	101,8	-	-	-	

Izvor: Orijentacijske kalkulacije poduzeća X i Y.

Napomena: (X) znači da u kalkulaciju nisu uračunati troškovi financiranja (kamate na angažirana sredstva, koje za 45 dana iznose 32,25%).

Na osnovi podataka tablice 7. može se zaključiti da od šest izvoznih proizvoda pet proizvoda imaju veću izvoznju cijenu od domaće cijene (od 0,8 do 21,4%), a jedan ima manju izvoznju od domaće cijene (za 48,7%).

Navedeni primjeri su rezultat slučajnog izbora i ne može se zaključiti da su naši poljoprivredno-prehrambeni proizvodi konkurentni na tržištu EEZ.

Naš zadatak i nije da dokazujemo pojedinačnu konkurentsku sposobnost na jedinstvenom europskom tržištu, osim što želimo ukazati da svako izvozno poduzeće treba (i mora) provjeravati vlastitu konkurentnost na svakom tržištu, a posebno na specifičnom tržištu, kao što je tržište Europske ekonomske zajednice.

6. UMJESTO ZAKLJUČKA

Sobzirom na proizvodne i druge uvjete proizvodnje Slavonije i Baranje, gospodarstvo Slavonije i Baranje treba biti integralni dio tržišta Europske ekonomske zajednice, odnosno europskog ekonomskog prostora.

Bitan uvjet integralne povezanosti Slavonije i Baranje s tržištem EEZ je njena konkurentnost.

Na tržištu EEZ, odnosno tržištu bez granica, jedni su uvjeti privređivanja za članice EEZ, a drugi za treće zemlje. Republika Hrvatska spada u treće zemlje. Ona mora računati na postojeću carinsku i bescarinsku zaštitu EEZ. Međutim, carinska i bescarinska zaštita su bitna komponenta međunarodnih ekonomskih odnosa, ali ofanzivnom marketing strategijom i mjerama ekonomske politike zemlje izvoznice mora se uvažavati.

Ljubomir Baban, Ph. D.

COMPETITIVENESS — ESSENTIAL CONDITION OF SUCCESS ON THE INTEGRAL EUROPEAN MARKET

Summary

Republic of Croatia realizes ovey 50% of its foreign-trade exchange with the countries of EEC and EFTA.

Taking into consideration that Croatia has expressed its will to be an associate member of EEC and a member of EFTA in the first phase and that the agreement between EEC and EFTA on the realization of of the European economic area is signed, the free market of 18 developed industrial countries is of particular interest to the economy of the Republic of Croatia.

One of the essential conditions of the integration connecting of the Republic of Croatia to EEC and EFTA respectively is the competitiveness.

The author of this work is treating the theory aspect of competitiveness and cites the most significant factors on the EEC market which determine the competitiveness on the integral European market. The economy subjects of the Republic of Croatia must measure their competitiveness, analyze, and remove retardatory factors of the competitiveness if they want to be competitive in this significant segment od the world market.